

1921: TRAXEDIA NA BOCA DA RÍA

Por: Javier Fernández Soutullo

Cóntase que nesta terra, os mortos están preto dos vivos, e que os vivos non se afastan dos mortos.

As traxedias marítimas forman parte activa da memoria das xentes do mar. Os vellos do Grove e Santa Uxía de Ribeira foron testemuñas do acontecido á 1:45 da madrugada daquel dous de xaneiro do ano 1921. Unha virulenta tempestade sacudía todo o litoral galego.

O Barco

O Vapor “Santa Isabel”, procedente de Bilbao cubría a chamada ruta do norte – Bilbao, Santander, Xixón, A Coruña, Vilagarcía, Vigo e Cádiz-. Este itinerario era o enlace cos grandes transatlánticos que unían a península co Mediterráneo, as colonias de África, e sobre todo co soño da época: a emigración masiva cara a América, en especial a países como Arxentina e o Uruguai.

O Vapor Santa Isabel xunto co seu xemelgo o San Carlos, pertencían á compañía Transatlántica Española con sede en Barcelona, construídos a cargo dos estaleiros Matagorda, en Cádiz. Os dous eran buques modernos para a época, dos chamados correos, cun desprazamento bruto de 2492 Tm, unha velocidade de cruceiro de 12,5 nós e cunha potencia de 1350 cabalos. Tiñan unha eslora de

85 metros por 12 de manga, levaba un rol de 85 homes entre oficiais, mariñeiros e persoal de servizo, e axeitadas instalacións para 100 persoas de primeira clase e outras 400 repartidas entre o segundo e o terceiro sollado.

O navío estaba ao cargo dun comandante mozo aínda que experimentado, Don Esteban García Muñiz. Esta foi a sexta e última travesía despois da súa botadura o domingo 26 de agosto de 1915, tan só 40 meses despois do afundimento do Titanic. A súa construción era a base de pranchas de ferro, armado con remaches de aceiro, típica da construción naval da época.

A viaxe

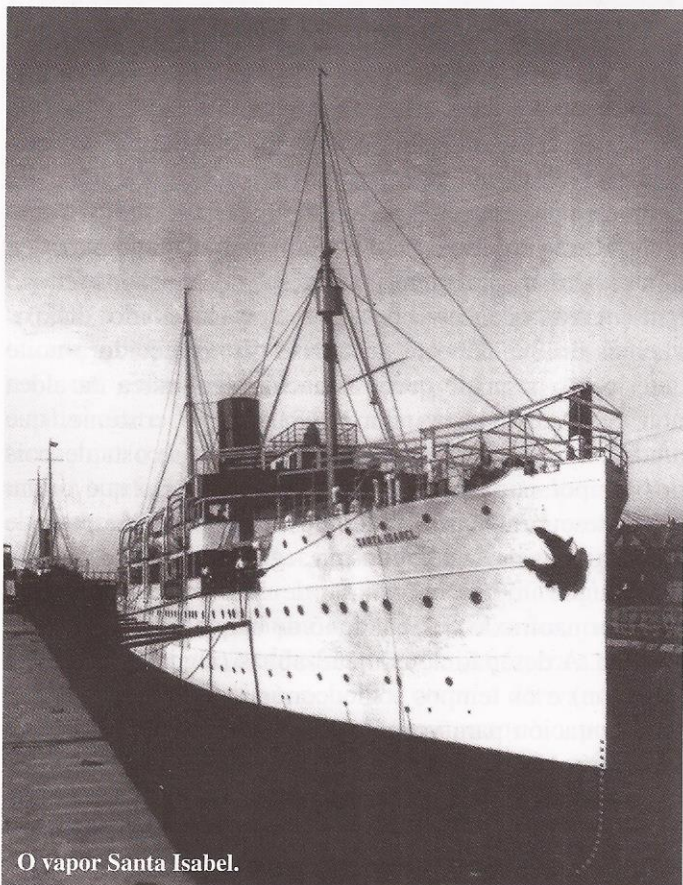
O buque levou áncoras de Cádiz o 20 de decembro de 1920 ás 16 p.m., atracou o 25 ás 17 p.m. en Vigo, fixo a travesía ao porto de Pasaxes onde inicia o retorno ás 19:20 p.m. do día 28 de decembro. O 29 recollen 122 pasaxeiros en Bilbao, o 30 recalcan en Santander, onde embarcan outros 41 pasaxeiros. Atracan o 1 de xaneiro ás 2:00 a.m. no peirao de A Coruña, onde embarcan 31 pasaxeiros máis. Hai que engadir outros 8 nos que non consta o lugar de embarque pero sábese que ían abordo ata completar un total de 269 persoas entre pasaxeiros e tripulantes. As 13 p.m. o buque leva áncoras de A Coruña con destino a Vilagarcía de Arousa, a onde que nunca chegaría.

A traxedia

Un fortísimo temporal do suroeste que sacudía todas as Rías Baixas agudízase na madrugada do día 2 de xaneiro. O vapor avanzaba con moitos atrancos no medio dun mar embravecido, e unha choiva espesa e constante apenas deixaba adiviñar as sinais dos fachos da costa.

Habería que tomar como referencia o faro da illa de Ons e abrirse á entrada da Ría de Arousa polo sur da illa de Sálvora. Esta marca unha canle que discorre entre os baixos da Pegar a uns cen metros do faro e o illote de Pombeiro á entrada do cabo San Vicente na península de O Grove.

O buque entra lento ao reducir a media máquina: ao virar de costado as olas lévano ás pedras, quedando tocado de morte con tres brechas no casco. O temporal faría o resto empurrando e azoutando o barco ata afundilo.

O vapor Santa Isabel.

O rescate

O asolagamento das augas entrando por todas partes non dou tempo para máis; incluso o sinal de radio pedindo socorro quedouse a medias ao inundarse a dínamo.

Os botes salvavidas da banda de estribor estaban desfeitos. Os pasaxeiros comezaron a subir á cuberta e tirarse ao mar querendo alcanzar terra; os sollados de segunda e terceira inundáronse en instantes polo que a maioría pereceron dentro sen tan sequera ter a oportunidade de loitar polas súas vidas.

O barco afundíase de proa rapidamente; a popa coas hélices no aire levantábase sobre os rochedos da Pegar ameazando con partir o buque en dous. Os que conseguiran subir á cuberta do castelo de popa xunto con algúns oficiais e tripulantes trataban desesperadamente de arriar os botes de babor algo máis ao amparo do buque. O temporal non fraqueaba nas súas intencións e onda tras onda arrancaba á xente da cuberta. O ruxir do mar e os desesperados gritos fixeron desta unha escena dantesca. Os botes arriados desfacíanse contra os rochedos con e sen xente a bordo, tan só o número oito puido ser armado en condicións seguras e arriado con trinta persoas a bordo.

Cerca das tres da mañá os cans da aldea de Sálvora comezaron a ladrar desesperadamente. Esta algarabía e os gritos das xentes, uns no mar e outros no barco, espertaron aos fareiros. Un asomouse pola fiestra e ao ver o barco coas luces acendidas e pousado nas rochas indicoulle ao seu compañeiro que comezara a facer sinais cunha lanterna intentando explicar que pediría axuda. O facho estaba en obras e non había estación de radio (aínda pasarían catro anos ata que lle fose instalada).

O fareiro botou a correr cara á aldea todo o que lle daban as pernas. Ao chegar tan só había uns vinte veciños: vellos, nenos e algunhas mulleres, pois as datas das festas fixeran que os mozos estiveran en Ribeira e outras localidades próximas, engadíndolle a isto que o temporal non animara para volver á illa.

Tres dornas armáronse para o rescate. Unha foi a remos ata Ribeira para dar aviso ás autoridades e así organizar o rescate. Botaron toda a noite vogando Juan Parada García, de 61 anos e Juan Fernández, de 59. Outra tripulada por José Parada, Manuel Caneda e Francisco Oujo, acudiu ao rescate de inmediato cara ao barco. Momentos máis tarde, movidas pola curiosidade e as ganas de axudar, catro mulleres da aldea: Cipriana Crujeiras, Josefa Parada, Cipriana Oujo Maneiro e María Fernández Oujo botáronse a aquel mar coa terceira dorna. Estas intervencións dos veciños de Sálvora foron cruciais no rescate de ese bote número oito e dalgúns persoas máis que a duras penas permanecían a flote, entre eles o segundo de a bordo, Don Luís Cebreiro López. A noite foi longa e sucedíanse os trágicos episodios ata a madrugada cando outras embarcacións de Ribeira se sumaron ás tarefas de

rescate, deixando en primeira instancia pasar os mortos polo costado para ir na procura dos vivos. A contenda co mar orixinou un sen fin de causas trágicas e algún que outro milagre acontecidos na Ría de Arousa, deixando un arrepiante saldo de 213 mortos e 56 vivos no que a prensa nacional e mesmo europea denominaría “O Titanic de Europa” 40 meses despois do afundimento deste. Aínda hoxe ningunha outra catástrofe marítima europea superou o número de vítimas do Santa Isabel.

As heroínas de Sálvora coa medalla de Salvamento.

Lendario

Despois dun gran acontecemento, aínda que este sexa trágico e, sen dúbida polos costumes dos homes e mulleres da costa galega, sempre xorden episodios canto menos curiosos, tanto para poder contalos como para que non se perdan, aínda que sexa 94 anos despois dos feitos.

Ao amencer, coas primeiras luces do día, os veciños de San Vicente decátanse do acontecido a noite anterior. A pesar de que a situación xeográfica da aldea non permite divisar a illa de Sálvora, o costume, que aínda persiste na actualidade, de percorrer a costa despois dos temporais para ver e, se cadra, recoller o que o mar bota, descubriu a situación. Pese a que os dereitos de naufraxio quedaron abolidos na segunda metade do século XIX, aínda impera o costume de que o que o mar bota fóra por naufraxio ou abandono de buque era para quen o atopase. A desaparición de 213 almas (algunhas nunca se atoparon) e os tempos socioeconómicos da época daban pé á tentación para volver a ser raqueiros. De seguido a Capitanía Marítima de Vilagarcía de Arousa organizou a recollida dos corpos que o mar botaba ás praias e rochedos de toda a Ría, principalmente no lado sur, pois as correntes máis fortes de entrada manteñen ese sentido.

Dúas motoras equipadas e tripuladas cun sarxento, un cabo 1ª e tres mariñeiros alternábanse cada dous días para patrullar a Ría e recoller os mortos. Estes estibábanse en cuberta e tapábanse con sabas (ata que estas se acababan, polo que algúns quedaban sen tapar). Unha destas patrulleiras despois de estar todo o día recollendo corpos das augas decidiu fondear na illa de Areoso, ou Xidoiro (illote preto da Illa de Arousa). Os gases provocados pola descomposición dos corpos inchaban os cadáveres favorecendo a súa flotabilidade. Cóntase que a partires do noveno día saen a flote. Nesa xornada ao solpor e coa cuberta chea de cadáveres, estableceuse a bordo o reparto de quendas para pasar a noite e ao mediodía seguinte pór rumbo a Vilagarcía para o relevo coa segunda motora.

Era unha noite clara e de calma, das que suceden ás tormentas: como se soe dicir : o mar era un espello. Sobre as dúas da mañá levántase unha airexa do nordeste, de garda un rapaz de San Miguel de Deiro montaba a súa quenda en cuberta, lía un cigarro e mirando os corpos aliñados observa que os cadáveres que non estaban tapados pestanexábanlle os ollos. O rapaz observou que ata o miraban fixamente, puxérase onde se puxera. Non esperou máis e saltou dentro do pañol de popa espertando a todos e cada un dos tripulantes. Estes, con bastante mal humor pois era o primeiro sono, foron subindo a cuberta un a un, entre reproches e bromas. O rapaz contou que estaba seguro de que os mortos non estaban tal e ao mesmo tempo que o miraban. Entre o asombro e a incredulidade, un novo refacho de vento acabou de convencelos a todos: os mortos pestanexaban. Sen pensalo máis tiráronse todos ao mar, nadando ata o Areoso e alí acurrunchados pasaron toda a noite e parte da mañá ata que, ao día seguinte, o relevo da segunda motora levou áncoras antes, pois non contestaban á radio e polos mariñeiros xa correra a nova de que a motora estaba sen goberno, como á deriva. A outra embarcación recolleunos e acompañounos ao porto de Vilagarcía, aos vivos e máis aos mortos, pois negáronse a regresar eles sós cos cadáveres para terra.

Nas mesmas datas, pero en terra, acontece outro caso máis que tamén ten que ver cos antes mencionados

raqueiros que durante moitos anos eran temidos por navegantes nas costas de Irlanda, Inglaterra, Bretaña e Galicia. Personaxes que acendendo fogueiras nos cantís, atraían enganados aos barcos que padecían as inclemencias do mar nos días de temporal indo a parar a mercancía e os tripulantes a outro destino peor.

Dez días despois da traxedia do Santa Isabel unha parella de O Grove, que se dedicaban co carro e o boi á colleita de algas pola illa da Toxa e logo axudaban nas casas que tiñan fincas a apañar patacas ou millo, trocando as algas (usadas para estercar as fincas) por unha parte da colleita e mesmo unhas moedas, atopábanse o 31 de xaneiro dedicados, como habitualmente, á colleita de algas na costa oeste da illa da Toxa (fronte ao Grove) dende a ponte ata a punta da Cabreira. Fixeran varias viaxes xuntando unha morea de alga do verde froito que os temporais espallaban polas praias. Chegados á punta da Cabreira, existe unha pequena cala do mesmo nome na que as correntes arremuñan, e alí xúntase de todo. Chegaron co carro e o boi e, ao pé da area, atópanse coa desagradable imaxe dun corpo de varón alto e robusto, medio espido. Estaba boca arriba, paralelo á liña que forma a praia co mar, cun brazo no mar e o outro semisoterrado na area que lle facía ás veces de áncora. O home baixou correndo ante o medo e as protestas da súa muller que sabía e presentía que iso era un problema. O seu home, sen facer caso, desenterrou o brazo da area. Cal foi a súa sorpresa que no seu dedo tiña un selo de ouro moi grande coma nunca tal vira. Axeonllouse e coas súas mans propúxose quitarllo, a el non lle faría máis falta, pensaba. O corpo estaba inchado e aquel anel non saía por máis que o home rifara. A muller, tapándose a cara e chorando, contemplaba a escena por entre os dedos para non perder detalle. De pronto un golpe de mar levantou o brazo que estaba na auga e golpeou ao asaltante con virulencia, que caeu fulminado enriba do corpo.

Ela botou a correr berrando ata Peralto, meteuse na primeira taberna que atopou e alí catro mariñeiros e algún veciño que se atopaban xogando a partida, tentaban comprender o que aquela muller quería dicirlles no seu estado de shock. Tatexando pediulles: vide, vide, vide á Cabreira! Que ao meu home matouno un morto! Incrédulos e case que entre risas, marcharon varios homes moi apurados no seu socorro. Ao chegar á Cabreira, toparon certamente ao home da muller axeonllado e tombado sobre o cadáver xa medio descomposto coas dúas mans tentando arrancar o selo de ouro. Co morto xa no Grove, o médico certificaría que morreu dun infarto repentino ou “de repente” (como dicimos no Grove). O que non consta no informe, pero si no ruxerruxe é : que foi a primeira vez que no Grove un morto matou a un vivo.